

PÁPEŽ FRANTIŠEK

NÁDEJ

AUTOBIOGRAFIA

IKAR

NÁDEJ

AUTOBIOGRAFIA

PÁPEŽ FRANTIŠEK
NÁDEJ
AUTOBIOGRAFIA

Preložila Alexandra Lenzi Kučmová

PAPA FRANCESCO
con Carlo Musso
SPERA L'autobiografia

Copyright © 2025 Mondadori Libri S.p.A., Milano
All rights reserved.
Translation © 2025 by Alexandra Lenzi Kučmová
Cover Photo © Stefano Spaziani
Slovak edition © 2025 by IKAR, a.s.

Z talianskeho originálu SPERA L'autobiografia
(Mondadori Libri S.p.A., Milano, 2025)
preložila Alexandra Lenzi Kučmová.
Redigovala Andrea Vargovčíková.
Obálku podľa originálu upravil Augustín Putera.
Technická redaktorka Helena Oleňová.
Vydalo vydavateľstvo IKAR, a.s., Bratislava
v roku 2025 ako svoju 2 432. publikáciu v elektronickej podobe.
Sadzba a zalomenie do strán ITEM, spol. s r. o., Bratislava.

IKAR, a.s.
Miletičova 23
821 09 Bratislava
www.ikar.sk | ikar@ikar.sk

ISBN 978-80-575-0014-8

Priami a úprimní, sú takí, akí sa javia: odhodlaní, s pevnou rukou a zdravým sebavedomím, rozprávajú málo, no vedia, čo hovoria, a aj keď kráčajú pomaly, dôjdu ďaleko.

Nino Costa

Budúcnosť do nás prenikne, aby sa premenila v nás oveľa skôr, než nastane.

Rainer Maria Rilke

Keby som hovoril ľudskými jazykmi aj anjelskými, a lásky by som nemal, bol by som ako cvendžiaci kov a zuniaci cimbal.

Prvý list Korintanom

Úvod

Všetko sa rodí, aby prekvitalo

Kniha môjho života je príbeh o ceste nádeje, ktorú si nedokážem predstaviť bez svojej rodiny, bez svojich ľudí, bez celého Božieho ľudu. Každá strana je aj knihou tých, ktorí kráčali spolu so mnou, ktorí nás predišli, ktorí budú nasledovať po nás.

Autobiografia nie je našou súkromnou literatúrou, je skôr naším cestovným batohom. A pamäť nie je iba to, čo si pamätáme, ale aj to, čo nás obklopuje. Nehovorí iba o tom, čo bolo, ale aj o tom, čo bude. Pamäť je prítomnosť, ktorá nikdy neprestane plynúť, vraví jeden mexický básnik.

Zdá sa, akoby to bol včerajšok, a pritom je to zajtrajšok.

V Taliansku sa bežne hovorí *aspetta e spera, čakaj a dúfaj*, v španielčine sloveso *esperar* dokonca znamená aj dúfať, aj čakať, no nádej je predovšetkým cnosť pohybu a motor zmeny, je to napätie, ktoré spája pamäť a utópiu s cieľom naozaj vytvoriť sny, ktoré nás čakajú. A ak niektorý sen zoslabne, je potrebné sa k nemu vrátiť a opäť ho snívať, v nových podobách, a pritom s nádejou čerpať z ohniska pamäti.

My kresťania musíme vedieť, že nádej nevytvára ilúzie a nesklame, všetko sa rodí, aby prekvitalo vo večnej jari.

Nakoniec povieme len: Nepamätám si nič, v čom by si nebol Ty.

Prológ

Vraj počuli strašný rachot, ako pri zemetrasení. Celú cestu sprevádzali silné a zvláštne vibrácie a „loď sa tak nakláňala, že ráno sme nemohli ani položiť šálku kávy s mliekom, pretože by sa vyliala“, no toto bolo niečo iné – akoby vybuchla bomba. Cestujúci vyšli zo salónov a z kajút a nahrnuli sa na palubu v snahe pochopiť, čo sa deje. Bolo neskoré popoludnie a loď smerovala k pobrežiu Brazílie do Porto Seguro. Nebola to bomba, skôr tlmené buchnutie. Parník pokračoval v plavbe, no tá čím ďalej, tým viac pripomínala splašeného koňa, loď sa výrazne nakláňala a spomaľovala. Jeden muž, ktorý sa celé hodiny držal brvna na hladine oceánu, neskôr podal svedectvo, že jasne videl, ako sa úplne uvoľnila lodná skrutka a hriadeľ ľavého motora. Skrutka vraj spôsobila v trupe lode veľkú dieru, ktorou sa voda valila dnu, zaliala strojovňu a čoskoro sa dostala aj do podpalubia, pretože ju podľa všetkého nezastavili ani vodotesné dvere.

Niektorí sa pokúšali prekryť škáry oceľovými plátmi. Márne.

Členovia orchestra vraj dostali pokyn, aby neprestávali hrať. Ani na okamih.

Loď sa čoraz väčšmi nakláňala, rýchlo sa stmievalo a more bolo čoraz búrlivejšie.

Keď bolo zrejmé, že pasažierom už nestačia počiatočné ubezpečenia, kapitán vydal pokyn na zastavenie strojov, dal spustiť výstražnú sirénu a rádiotelegrafisti vyslali prvý signál SOS.

Volanie o pomoc zachytilo viacero plavidiel, dva parníky a dokonca aj niekoľko zaoceánskych lodí, ktoré sa nachádzali neďaleko. Okamžite priplávali, no museli zastaviť obďaleč, pretože stúpajúci biely dym mohol byť predzvesťou obávanej explózie kotlov.

Kapitán megafónom na palube zúfalejšie vyzýval cestujúcich, aby zachovali pokoj, a koordinoval záchrannú akciu, pričom dával prednosť ženám a deťom. Keď však nastala noc a na palube sa prerušila aj dodávka elektrickej energie, situácia sa ešte zhoršila.

Spustili záchranné člny, no loď sa už priveľmi nakláňala. Mnohé člny sa hneď potopili a narazili do trupu lode, iné boli schátrané a nepoužiteľné – naberali vodu, ktorú museli cestujúci vylievat pomocou vlastných klobúkov. Ďalšie sa pod návalom ľudí prevrátili alebo sa prefažené potápali. Väčšina z nich, remeselníci a roľníci z údolí a nížin, dovtedy more nikdy nevidela a nevedela plávať. Modlitby sa miešali s výkrikmi.

Vypukla panika. Mnohí cestujúci spadli alebo skočili do mora a zahynuli.

Niektorých, ako vraveli svedkovia, premohlo zúfalstvo. Iných, ako písala miestna tlač, ešte zaživo zožrali žraloky.

V tom hurhaji sa bitky a slovné prestrelky nepočítali, no ani gestá odvahy či sebazaprenia. Mladý muž, ktorému po tom, čo zachránil desiatky ľudí, prideliť záchrannú vestu, čakal, kedy príde na rad, aby skočil do vody. Vtom zbadal starca, ktorý nevedel plávať a nedostal sa na žiadny čln, ako prosí o pomoc. Mladík mu podal svoju záchrannú vestu, spolu s ním skočil do mora a snažil sa priplávať k najbližšiemu člnu. Plával, čo mu sily stačili, keď zrazu v hukote vln začul rozrušené hlasy: Žraloky! Žraloky! Napadli ho. Jeho priateľ ho síce vytiahol do člna, no utrpel fatálne zranenia. Krátko nato zomrel.

Keď tí, ktorí prežili, rozprávali jeho príbeh, Argentínčanov premohlo dojatie. V jeho rodnom meste v provincii Entre Ríos podľa neho pomenovali školu. Bol synom piemontského emigranta a Argentínčanky a mal sotva dvadsaťjeden rokov. Volal sa Anacleto Bernardi.

Krátko pred polnocou loď úplne zaliala voda, preklopila sa do vertikálnej polohy s provou pod hladinou a s burácajúcim, takmer zvieracím stonom začala klesať do tisícštyristometrovej hĺbky. Viacerí očití svedkovia sa zhodli, že kapitán zostal na palube až do konca s členmi orchestra, ktorí neprestávali hrať Kráľovský pochod (Marcia Reale, v rokoch 1861 – 1946 hymna Talianska, pozn. prekl.). Jeho telo sa dodnes nenašlo. Krátko pred potopením lode sa ozvali početné výstrely. Vraj ich vypálili dôstojníci, ktorí urobili pre cestujúcich všetko, čo sa dalo, a rozhodli sa nebyť svedkami mučivého okamihu.

Niektoré člny priplávali k neďalekým lodiam a spolu so záchrannými člmi iných plavidiel, ktoré prichádzali na pomoc, zachránili stovky ľudí.

Záchrana nemnohých preživších, ktorí sa zúfalo držali na hladine, trvala do neskorých nočných hodín. Keď nadráňom dorazili na miesto nešťastia ďalšie brazílske plavidlá, nenašli už nikoho nažive.

Tá takmer stopäťdesiat metrov dlhá loď predstavovala na úsvite storočia pýchu obchodného loďstva, najprestížnejšie zaoceánske plavidlo talianskej flotily, ktorým sa plavili osobnosti ako taliansky dirigent Arturo Toscanini, spisovateľ a dramatik Luigi Pirandello alebo legenda argentínskeho tanga Carlos Gardel. Tie časy však už dávno pominuli. Medzitým vypukla prvá svetová vojna a opotrebovanie, nedbalosť a nedostatočná údržba len dokončili dielo skazy. Loď teraz poznali skôr pod prezývkou „balaína“, alebo baletka, pre jej nestabilitu. Keď sa vydala na svoju poslednú plavbu, na prekvapenie samého kapitána sa na jej palube nachádzalo tisícdvesto pasažierov, prevažne emigrantov z Piemontu, Ligúrie a Benátska. Ale aj z ďalších talianskych regiónov ako Marky, Basilicata a Kalábria.

Podľa údajov, ktoré poskytli vtedajšie úrady, pri nešťastí zahynulo viac ako tristo ľudí, väčšinou členov posádky, aspoň tak sa vraví. Juho-

americká tlač však uvádzala omnoho vyšší počet, viac než dvojnásobok, vrátane ilegálnych pasažierov, desiatok utečencov zo Sýrie a poľnohospodárskych robotníkov, ktorí smerovali z talianskeho vidieka do Južnej Ameriky za sezónnymi prácami.

Táto loď, ktorej stroškotanie orgány vtedajšieho režimu bagatelizovali alebo tajili, bola talianskym Titanicom.

Neviem, koľkokrát som počul príbeh o lodi, nazvanej podľa dcéry kráľa Viktora Emanuela III., ktorá o niekoľko rokov neskôr, na konci ďalšej strašnej vojny, zahynula rovnako tragicky v koncentračnom tábore Buchenwald. *Principessa Mafalda*. Rozprávalo sa o nej u nás v rodine.

Hovorilo sa o nej v našej štvrti.

Spievali o nej migranti v ľudových piesňach na oboch brehoch oceánu: *Dall'Italia Mafalda partiva con un migliaio e più passegger... Padri e madri bracciatan i suoi figli che si sparivano tra le onde* (Z Talianska odišla Mafalda s viac ako tisícovou pasažierov... Otcovia a matky objímajú svoje deti, ktoré zmizli vo vlnách).

Moji starí rodičia a ich jediný syn Mario, mladý muž, ktorý sa neskôr stal mojim otcom, si kúpili cestovný lístok na túto dlhú púť loďou, ktorá vyplávala z janovského prístavu 11. októbra 1927 a mierila do Buenos Aires.

No nenastúpili na ňu.

Napriek všemožnej snahe sa im nepodarilo včas predať všetko, čo vlastnili. Bergoglioenci napokon museli cestovný lístok vymeniť a cestu do Argentíny odložiť.

A vďaka tomu som tu.

Neviete si predstaviť, koľko rás som ďakoval Božej prozreteľnosti.

1

Nech sa mi prilepí jazyk na podnebie

Nakoniec odcestovali.

Starým rodičom sa podarilo predať pozemok v Bricco Marmorito na piemontskom vidieku a dopravili sa do prístavu v Janove, odkiaľ vyplávali na lodi *Giulio Cesare* len s jednosmerným palubným lístkom.

Počkali, kým sa nalodia cestujúci v prvej triede a prídu na rad oni spolu s ostatnými pasažiermi tretej triedy. Len čo loď vyplávala na otvorené more a za horizontom zmizli aj svetlá majáka, starej Lanterny, vedeli, že Taliansko už neuvidia a že budú musieť začať odznova na opačnom konci sveta.

Bolo to 1. februára 1929 a vládla jedna z najtuhších zím uplynulého storočia. V Turíne klesla teplota takmer na pätnásť stupňov Celzia pod nulou a na iných miestach krajiny dokonca ešte nižšie, až na mínus dvadsaťpäť stupňov Celzia. Bola to práve tá zima, ktorú neskôr Federico Fellini v jednom zo svojich filmov opisuje ako zimu vo vlčinci.

Celá Európa od Uralu až po pobrežie Stredozemného mora sa ocitla pod pokrývkou ťažkého snehu, ktorý dokonca prikryl aj kupolu Svätopeterského chrámu.

Keď po dvoch týždňoch plavby a zastávkach vo Villefranche-sur-Mer, v Barcelone, Riu de Janeiro, Santose a Montevideu parník napokon zakotvil v prístave Buenos Aires, moja stará mama Rosa aj napriek vlhkému teplému počasiu a tridsiatim stupňom Celzia ešte stále mala na sebe pekný kabát, v ktorom cestovala. Ozdobila si ho golierom z líššej kožušiny, ako bolo vtedy zvykom, a do podšívky medzi kožu a hodváb zašila všetok ich majetok. Nosila ho v tom sparne aj naďalej, takmer ako uniformu, aj keď vystúpili z lode, keď pokračovali ďalej do vnútrozemia po rieke Paraná ešte päťsto kilometrov, až kým sa nedostali do cieľa. Až vtedy bojovníčka, *la luchadora*, ako ju neskôr prezývali, usúdila, že už nemusí byť taká ostražitá.

V prístave všetkých troch zaregistrovali ako *migrantes ultramar*. Starého otca Giovanniho, roľníka, ktorému sa podarilo otvoriť si kaviareň s cukrárňou, označili ako *comercio*, obchodníka, jeho manželku Rosu ako *casera*, ženu v domácnosti, a ich syna Maria, môjho otca, ktorý na obrovskú radosť rodičov zmaturoval na obchodnej akadémii, ako *contador*, účtovníka.

Mnohí ako oni sa vydali na túto dlhú cestu plní nádeje. Počas storočia ich z Talianska odišli do Ameriky milióny, niektorí do USA, iní do Brazílie, no predovšetkým do Argentíny. Len za štyri roky, ktoré predchádzali zime v roku 1929, smerovalo do Buenos Aires viac ako dvestotisíc migrantov.

Spomienka na tragické stroskotanie lode *Principessa Mafalda* bola ešte príliš čerstvá a od konca predchádzajúceho storočia vôbec nie jediná rana. V tých rokoch si celé generácie migrantov pospevovali: *Mamma mia, dammi cento lire che in America voglio andar* (Mama moja, daj mi sto lír, chcem ísť do Ameriky). Nie náhodou sa jej text končil zmienkou o lodnom nešťastí. Boli to roky mimoriadne intenzívnej sezónnej migračnej vlny. Z Janova odchádzali na jeseň, keď sa v Taliansku skončila žatva, a mierili na ďalšiu na

opačnej pologuli, kde sa leto ešte len začínalo. Často sa vracali domov na jar, vo vreckách mali len niekoľko stoviek lír a väčšina z nich končila v rukách organizátorov a sprostredkovateľov. Po uhradení nákladov na cestu im často zostalo len pár desiatok lír ako odmena za štyri či päť mesiacov námahy.

Neželanou a nie zriedkavou spoločníčkou na cestách však bola aj smrť. Päťdesiat pasažierov zahynulo od hladu a núdze na palube lodí *Matteo Bruzzo* a *Carlo Raggio*, ktoré v roku 1888 vyplávali z Janova do Brazílie. Asi dvadsať cestujúcich sa udušilo na lodi *Frisca*. V roku 1893 migranti, ktorí sa nalodili na loď *Remo*, čoskoro zistili, že sa predalo dvojnásobne viac cestovných lístkov, než bolo dostupných miest, preto nie div, že na palube vypukla cholera. Mŕtvych hádzali do mora. Počet cestujúcich každým dňom rapídne klesal. A napokon loď ani nevpuštli do prístavu. Potom stroskotala loď *Sirio*, pričom o život prišlo päťsto talianskych migrantov smerujúcich do Buenos Aires. V ľudových piesňach, v piemontských vrchoch aj na klávesoch akordeónu v argentínskych štvrtiach *barrios* sa tieto tragické príbehy spájali a miešali, z lode *Sirio* bola *Principessa Mafalda*, a naopak, a nové slová sa prispôbovali rovnako melancholickej hudbe.

Napriek tomu sa ľudia vydávali na cestu. Dôvodom bola predovšetkým chudoba, niekedy zlosť, aby zmenili svoj osud, aby utiekli pred tragédiou prvej svetovej vojny i pred hrozbou tej druhej, aby sa vyhli povolávacím rozkazom alebo sa zoči-voči smrti snažili zjednotiť rodinu, aby už netrpeli nedostatkom a našli lepšie podmienky na život. Tento príbeh nie je nič nové, platil v minulosti a platí aj dnes. „Horšie než teraz to už byť nemôže. V najhoršom prípade tam budem trpieť hladom rovnako, ako som ním trpel doma. *Dighio ben?*“ vravieval jeden emigrant v románe *Sull'Oceano (Na oceáne)* od Edmonda De Amicis, ďalšie-

Tragédie loď Sirio, Frisca, Principessa Mafalda sa zmiešali.

ho piemontského autora, ktorého preslávil detský román *Cuore* (*Srdce*).

Pred nalodením často museli emigranti prekonať všelijaké ťažkosti a podstúpiť mnohé obety. A to takmer vždy po tom, ako ich prehovorili imigrační agenti a nimi najatí ľudia. Prichádzali do dedín počas hodových slávností a trhov, rozprávali o Amerike ako o novej „zasľúbenej krajine“, krajine zázrakov. Niektorí novinári prirovnávali týchto agentov, odmeňovaných emigračnými agentúrami za každú rodinu, ktorú sa im podarilo presvedčiť, aby opustila svoju vlasť, k obchodníkom s otrokmi. Dediny a mestá zaplavili letáky a sfalšované listy tých, ktorí sa už dostali na opačný koniec sveta. Niektorí dokonca prisahali, že

invalidný roľník môže v Amerike počítať s veľkorysým dôchodkom, iní tvrdili, že sa tam dá zaručene ľahko získať pozemok.

Prvou výzvou pre každého, kto sa odhodlal na túto cestu, bolo doraziť do prístavu. Bolo treba predať to málo, čo človek vlastnil, aby zaplatil neraz chamtivým náborárom, ktorí sa nešťítali ničoho a viackrát zmizli aj s peniazmi, aspoň kým túto problematiku čiastočne neupravil nový zákon.

Cesta do prístavu sa dala prirovnať púti jednotlivca, niekedy aj celých rodín, inokedy dokonca celých spoločností, ktoré kráčali spolu v procesii a za zvonenia zvonov, ktoré si potom brali so sebou aj na loď. Často prichádzali aj niekoľko dní pred naložením a utáborili sa v dokoch.

Niektorí sa do vytúženej krajiny nikdy nedostali, pretože oceán ich buď vyplavil, alebo zhltol.

Obrovské množstvo tých, ktorí tam dorazili a vylodili sa v Buenos Aires, sa potom ocitlo zoči-voči neúprosnej a drsnej realite Hotela de Inmigrantes, od ktorého dostali facku: v tejto veľkej chatrči nemohli zotrvať dlhšie než päť dní po tom, ako ich vyšetrili, zaregistrovali a vydezinfikovali. Dovtedy si museli nájsť prácu v meste alebo na poli. O tejto skúsenosti písal na začiatku 20. storočia známy zahraničný spravodajca z talianskeho denníka *Corriere della Sera*: „Za posledné tri dni sem pricestovalo tritisícosemsto emigrantov, väčšinou našich krajanov. Hotel pre prisťahovalcov (teda to, čo si dovoľujú nazývať hotelom) praská vo švíkoch... Stojí na tej nerovnej, neurčitej zablatenej ploche medzi pochmúrnou a búrlivou riekou Río de la Plata a mestom. (...) Ostrý zápach kyseliny fenyloctovej nedokáže preraziť otrasný zatuchnutý smrad, ktorý sa šíri z klzkej a špinavej podlahy, zo starých drevených stien, cez otvorené dvere, zápach zhromaždeného ľudstva, smrad chudoby... Vyššie na drevených doskách sa uchovávali živšie známky tohto bolestného prechodu, nazval

by som to stopami duší. Sú tam mená, dátumy, vyznania lásky, nadávky, spomienky, obscénnosti vyrezané do náteru či napísané ceruzkou, občas i vyryté do dreva. Najčastejšie sa medzi nimi objavuje obrázok lode.“

Toto obzeranie sa späť, tá nostalgia, nie je náhodné. „Nech sa mi prílepí jazyk na podnebie, keby som nepamätal na teba, keby som Jeruzalem nepovýšil za vrchol svojej radosti,“ vravia v žalme vyhnanci pri spomienke na Jeruzalem [Ž 137, (136), 6]. A napokon aj traja mudrci vyjadrujú rovnaké pocity, cnie sa im za Bohom. Tento prístup rozbíja konformizmus a núti nás do zmeny, po ktorej bažíme a ktorú tak veľmi potrebujeme. Nostalgia je zdravý sentiment, clivosť za vlastnými koreňmi, pretože ľud bez koreňov je stratený a človek bez koreňov je chorý. Z koreňov naberaíme silu ísť ďalej, prinášať plody a prekviatať, ako vraví argentínsky básnik Francisco Luis Bernárdez: *Por lo que el árbol tiene de florido vive de lo sepultado* (Všetko, čo je na strome v kvete, žije z toho, čo je pod zemou).

Tie opisy minulosti, tie znaky a škrabance, nás privádzajú do dneška, do iných prístavov a iných morí.

Moji rodičia mali väčšie šťastie. Do Buenos Aires prišli na pozvanie súrodencov môjho starého otca, ktorí sa presťahovali do Argentíny ešte v roku 1922 a vybudovali si tam zázemie. Začínali ako robotníci, asfaltovali cesty vedúce od riečneho prístavu do dedín a zakrátko si otvorili firmu na podlahy a asfaltovanie. Darilo sa im. Po overení totožnosti sa nezastavili v Hoteli de Inmigrantes, ale pokračovali do provincie Entre Ríos až do jej hlavného mesta Paraná, kde ich už nedočkavo očakávali moji prastrýko a prastryná. Bývali vo štvorposchodovom dome, Palazzo Bergoglio, ktorý si sami postavili. Bol to prvý dom s výťahom v mes-

te. Na každom poschodí mohol bývať jeden z bratov: Giovanni Lorenzo, Eugenio, Ernesto a napokon môj starý otec Giovanni Angelo. V Piemonte zostali len dvaja zo súrodencov: prvorodený Carlo a Luisa, jediná dcéra, ktorá sa vydala do rodiny Martinengovcov. Rodina sa konečne v rámci možností zjednotila a moji rodičia sa vydali na cestu predovšetkým preto.

Môj otec bol účtovník a pracoval s nimi ako správca. Nie však nadhlo. V roku 1929 vypukla svetová hospodárska kríza a nebolo oblasti, ktorú by nezasiahla. Riaditeľ firmy a jeden z mojich prastrýkov Giovanni (Juan) Lorenzo ochorel na leukémiu a lymfosarkóm a zomrel. Zostala po ňom manželka Elisa a tri deti. Hlboký žiaľ v rodine spolu s recesiou ich úplne zničil a čoskoro sa im stal osudným. V roku 1932 museli predať všetko, čo mali: stroje, firmu, dom, ba dokonca aj rodinnú hrobku. Ocitli sa bez prostriedkov a upadli do chudoby. Ako vravievali, žili z ruky do úst.

Museli začať odznova a to aj urobili. S rovnakým odhodlaním ako prvý raz.

Pravdaže, v to vlahé februárové ráno, keď prvý raz vkročili na pôdu Argentíny, môj starý otec, otec ani stará mama, ktorá bola napriek horúčave zababušená do vlneného kabáta, nič z toho nemohli tušiť.

Rovnako ako to netušili tisícky, ba milióny žien a mužov, ktorí absolvovali rovnakú cestu pred nimi i po nich. Remeselníci, drevorubači, stavbári, baníci, zdravotníci, zámočníci, stolári, obuvníci, krajčíri, pekári, mechanici, sklári, maliari, kuchári, pomocníci v domácnosti, zmrzlinári, kaderníci, majstri murári z lomov i kamenári, obchodníci a účtovníci, a nekonečné množstvo roľníkov a sezónnych robotníkov. Prinášali so sebou chudobu a tragédie, utrpenie z biedneho života, ale aj neskutočnú silu, odvahu, vytrvalosť a vieru. A ako v nádhernom podobenstve z Evanjelia podľa Matúša, aj množstvo talentov, ktoré len čakali na príležitosť,

aby mohli priniesť ovocie. Keby im ju dali, tá banda chudákov by na opačnom konci sveta vytvorila niečo úchvatné. V skutočnosti sa tak viac-menej aj stalo. Boli to slobodní a tvrdohlaví ľudia ako *náš ľud slobodný a tvrdohlavý* v krásnej a dojímavej básni Nina Costu, jedného z najvýznamnejších piemontských básnikov tej doby, ktorý zomrel od žiaľu, keď mu zabili devätnásťročného syna, mladého partizána. Túto báseň ma stará mama Rosa naučila recitovať naspamäť v dialekte. *O bionde di grano pianure argentine... non sentite mai passare un'aria monferrina o il ritornello di una canzone di montagna? (Ó, svetlé pšeničné argentínske lány... či nepočujete monferratské tóny alebo refrén horskej piesne?)*, prihovárал sa vo veršoch krajanom z Piemontu, ktorí pracovali ďaleko od domova. Občas sa títo muži a ženy vracali do Talianska, „a usporené peniaze im vynesú domček či piadť pôdy a tam vychovávajú svoje dcéry...“ Iných „akási horúčka či nešťastie pri práci privedie do chladného hrobu“, strateného kdesi v prírodnom cintoríne. *Un camp-sant foresté*.

Aj preto som o mnoho rokov neskôr, počas svojej prvej apoštolskej cesty mimo Vatikánu, cítil, že potrebujem ísť na taliansky ostrov Lampedusa, maličký kúsok zeme v Stredozemnom mori, ktorý sa stal baštou nádeje a solidarity, ale aj symbolom protirečenia, tragických udalostí spojených s utečencami a miestom posledného odpočinku priveľkého množstva tých, ktorí zahynuli v mori. Keď som sa krátko pred touto návštevou dozvedel o stroškotaní ďalšej z nekonečného množstva lodí, v myšlienkach som sa k nemu ustavične vracal a vnímal som ho ako trň v srdci, ktorý spôsobuje utrpenie. Nebola to plánovaná cesta, no nemohol som inak. Aj ja som sa narodil v rodine emigrantov, môj otec, starý otec a stará mama sa podobne ako mnohí iní Taliani vydali do Argentíny a na vlastnej koži zažili, aké je zostať bez ničoho. Aj

ja som dnes mohol patriť k vydedencom, napokon, v duchu sa ustavične pýtam: Prečo oni a nie ja?

Musel som ísť na Lampedusu, aby som sa modlil, aby som urobil gesto blízkosti, aby som vyjadril vďačnosť a povzbudil nielen dobrovoľníkov, ale všetkých obyvateľov tohto neveľkého kúska zeme, ktorý ponúkol konkrétne príklady solidarity. A predovšetkým preto, aby som prebudil naše svedomie a pripomenul našu zodpovednosť.

Španielsky dramatik Lope de Vega v jednej svojej hre hovorí o tom, ako obyvatelia dediny Fuente Ovejuna zabijú tyrana, miestneho komtúra, a urobia to tak, aby sa nevedelo, kto popravu vykonal. Keď sa potom kráľovský sudca pýta, kto ho zabil, všetci odvetia: „Fuente Ovejuna, pane.“ Všetci a nikto.

Aj dnes si čoraz naliehavejšie kladieme túto otázku: Kto je zodpovedný za toto krviprelievanie? Nikto! Všetci tak odpovädáme: Ja nie, ja s tým nemám nič spoločné, za to môžu iní, ja určite nie.

Zoči-voči globalizácii ľahostajnosti, ktorá z nás všetkých robí „nemenovaných“, ako tú postavu z Manzoniho románu *I promessi sposi* (*Snúbenci*), zodpovedných bez mena a bez tváre, ktorí zabudli na vlastné dejiny a vlastný osud. V strachu, ktorý nás môže pripraviť o rozum a priviesť do šialenstva, sa ustavične ozývajú Pánove slová adresované Kainovi: „Kde je tvoj brat Ábel?“ (...) Hlas krvi tvojho brata hlasno volá zo zeme ku mne“ (*Gn 4, 9-10*).

2

Už pridlho žijem s tými, čo nenávidia pokoj

Vysťahovalectvo a vojna sú dve strany jednej mince. Ako sa správne vraví, najväčšou továrňou na utečencov je vojna. Klimatické zmeny a chudoba sú choré plody tichej vojny, ktorú ľudia vyhlásili spravodlivejšiemu rozloženiu bohatstva, prírode a vlastnej planéte.

Dnešný svet sa nám javí každým dňom elitárskejší a krutejší k ľuďom, ktorých spoločnosť vylúčila a zavrhuje. Rozvojové krajiny ustavične prichádzajú o svoje najlepšie prírodné a ľudské zdroje v prospech zopár privilegovaných trhov.

Na rozdiel od skutočného a autentického rozvoja, ktorý je inkluzívny, plodný a orientovaný na budúcnosť a nasledujúce generácie, exkluzívny falošný rozvoj robí bohatých ešte bohatšími a chudobných čoraz chudobnejšími, vždy a všade. A chudobným sa neprepáči nič, dokonca ani ich vlastná chudoba. Nemôžu si dovoliť byť plachí a neodvážni, vnímame ich ako ohrozenie či ako neschopných a neumožníme im vidieť svetlo na konci tunela ich chudoby. Zašlo to tak ďaleko, že sa teoreticky aj prakticky realizuje nepriateľská architektúra, aby sme sa ich zbavili dokonca aj na ulici.